

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 28
ROČNÍK CXII- 2018

Bratislava 2018

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CXII– 2018
ARCHEOLÓGIA 28

Predseda redakčnej rady/Head of editorial board
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava

Redakčná rada/Editorial Board
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého a anglického jazyka/translation into English and German languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Grafická úprava /Graphic design
Erika Mészárosová

Publikované príspevky sú dostupné na [www. archeologickemuzeum.sk](http://www.archeologickemuzeum.sk)
Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Tlač/Print:
Ultra Print, s.r.o. Bratislava

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2018

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum/Slovak National Museum-Archaeological Museum 2018

ISBN 978–80–8060–449–3
ISSN 1336-6637

OBSAH – INHALT

- 7 ZDENĚK FARKAŠ: Nález eneolitickej medenej industrie zo západnej časti Bratislavy
16 Funde der äneolithischen Kupferindustrie im Westteil von Bratislava
- 21 JURAJ BARTÍK: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Šoporňi
41 Gräberfeld aus der älteren Bronzezeit in Šoporňa
- 47 ALENA ŠEFČÁKOVÁ – MILAN THURZO – RON PINHASI – DAVID REICH: Anthropological and Genomic Analysis of the Burial Site of Únětice Culture at Šoporňa (Galanta district, Slovakia)
71 Antropologická a genómová analýza pohrebiska únětickej kultúry zo Šoporne (okr. Galanta, Slovenská republika)
- 75 PETER BARTA: Radiocarbon Dating of Graves 1/08 and 5/09 from the Únětice Culture Cemetery in Šoporňa (Dist. Galanta, Slovak Republic)
81 Rádiouhlíkové datovanie hrobov 1/08 a 5/09 z pohrebiska únětickej kultúry v Šoporňi (okres Galanta, Slovenská republika)
- 83 PAVOL JELÍNEK – JURAJ BARTÍK: Bronzová dýka zo Záhorskej Vsi
88 Bronzedolch aus Záhorská Ves
- 89 DAVID VÍCH: Ojedinelé nálezy doby bronzové z periferních oblastí východných Čech
94 Einzelfunde der Bronzezeit aus Peripheren Gebieten Ostböhmens
- 97 ONDREJ OŽDÁNI: Depot bronzových predmetov z Nitrianskej Blatnice
112 Hort von Bronzegegenständen aus Nitrianska Blatnica
- 115 JURAJ BARTÍK – RADOSLAV ČAMBAL: Pár výzdobných puncov z Pohanskej pri Plaveckom Podhradí
123 Musterpunzenpaar aus Pohanská bei Plavecké Podhradie
- 127 RADOSLAV ČAMBAL: Iron Sword and Bimetallic Gamów type Dagger from Dolné Vestenice
137 Železný meč a bimetalická dýka typu Gamów z Dolných Vestenic
- 141 EVA KOLNÍKOVÁ – FRANTIŠEK BAKOS – PETER PAUDITŠ: Zdroje kovu v keltských mincovniach na Slovensku
175 Metallquellen in keltischen Münzstätten in der Slowakei
- 197 IGOR BAZOVSKÝ: Antropomorfná plastika z Tvrdošoviec (okr. Nové Zámky)
200 Anthropomorphe Plastik aus Tvrdošovce (bez. Nové Zámky)
- 201 KRISTIAN ELSCHKEK: Römische Bauten und das Germanische Fürstenmilieu während der römischen Kaiserzeit im 1. - 3. Jahrhundert nach Chr. nördlich der Mittleren Donau
219 Rímske stavby a germánske kniežacie prostredie počas doby rímskej v 1. - 3. storočí po Kr. severne od stredného Dunaja
- 221 ROBERT MŮC: Príspevok k technológii výroby meča z Krásnej nad Hornádom
233 Article on the Production Technology of the Sword from Krásna nad Hornádom

- 235 ANDREJ BOTEK – RÓBERT ERDÉLYI – PAVOL PAULINY – BARBORA VACHOVÁ: Poznámky k záverom archeologického výskumu kostola reformovanej cirkvi v Šamoríne
- 241 Bemerkungen zu den Schlussfolgerungen der Archäologischen Grabung der Reformierten Kirche in Šamorín
- 243 MÁRIO BIELICH – ZORA BIELICHOVÁ – MICHAL ŠIMKOVIC : Prvá sezóna archeologického výskumu na Plaveckom hrade v Malých Karpatoch
- 255 Die erste Saison der archäologischen Grabung auf der Burg Plavecký hrad in den Kleinen Karpaten
- 257 ZDENĚK FARKAŠ – IGOR CHOMA: Vyobrazenie „pudendum femininum“ v štítovom poli na keramike z hradu Čeklís
- 264 Abbildung „Pupendum Femininum“ im Schildfeld an der Keramik aus der Burg Čeklís
- 267 MAREK BUDAJ: Razidlá a zvyšky falzátorskej dielne z 15. storočia v Brusníku
- 272 Prägestempel und Reste einer Fälscherwerkstatt vom 15. Jahrhundert in Brusník
- KOLOKVIUM
- 275 VLADIMÍR TURČAN: Sedemnásťte kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie
- 277 Siebzehntes Kolloquium zu den Fragen der Römisch-Germanischen Archäologie
- 279 TOMÁŠ DRAGUN: Vleštovaná keramika z neskoroantickéj pevnosti v Bratislave-Rusovciach
- 284 Burnished Ceramics from the Late Antique Fortlet in Bratislava-Rusovce
- 287 VLADIMÍR TURČAN: Germánsky sídliskový objekt z Dunajskej Lužnej
- 299 Germanisches Siedlungsobjekt aus Dunajská Lužná
- RECENZIA
- 301 Vladimír Turčan: Kristián Elschek: Bratislava-Dúbravka im 1. bis 4. Jahrhundert n. Chr. Germanische Fürstensitz mit römischen Bauten und die germanische Besiedlung
- 303 Skratky časopisov a periodík – Abkürzungen von Zeitschriften und Periodika

IRON SWORD AND BIMETALLIC GAMÓW-TYPE DAGGER FROM DOLNÉ VESTENICE ¹

RADOSLAV ČAMBAL

Keywords: West Slovakia, Dolné Vestenice, Late Bronze Age, Thraco-cimmerian horizon, Hoard, Iron sword and bimetallic dagger type Gamów, dagger scabbard chape, scabbard suspension ring, analysis of finds

Abstract: *Iron sword and bimetallic Gamów-type dagger from Dolné Vestenice.* In the area of western Slovakia, items linked to the influences of eastern Europe and the Caucasus appear in the late Bronze Age period. This is the horizon of the so-called “Cimmerian bronzes”. They appear in grave units, deposits as well as in individual finds. They are often parts of horse gear. In the case of weapons, they are edged weapons in the form of daggers with a Gamów-type castellated handle, and iron spear points with a perforated shaft. A unique find is the iron, grip-tongue sword, discovered together with a bimetallic Gamów-type dagger and parts of its sheath with a fin-like chape and hanging strap. At present, three daggers of this type are known from the territory of Slovakia, in three different versions (bimetallic with an iron blade and bronze handle, bronze and iron). The dating of these weapons points to the late urnfield cultures of the late Bronze Age (HaB2-HaB3).

The issue of so-called foreign influences on the area of the Carpathian basin and the Central European region at the end of the late Bronze Age (HaB2-3) has not yet been clearly resolved. This is a time period which includes the so-called Thraco-Cimmerian finds. Several finds of weapons come from the territory of western Slovakia and belong to the so-called Thraco-Cimmerian horizon of the late Bronze Age. In all cases, however, the finds are without context. One is a bronze dagger of the Gamów type from Malý Cetín (*Bátora 2001*, 435-448; *2006*, 248-260, fig. 176) and an iron specimen from the Slovenská brána area. The deposit which is the subject of this paper is exceptional. This set of items was documented in the past in the SNM – Museum of Archaeology in Bratislava. The set, labelled as a mass find, includes an iron grip-tongue sword, found together with a bimetallic dagger/ small sword of the Gamów type together with parts of a dagger scabbard (strap and chape). It is likely that the set's composition points to the equipment of one warrior, worn on a belt. According to available information, it was found on a hill in the cadastral district of Dolné Vestenice in the Prievidza district without any further details of the circumstances of the find (fig. 1A, 1B).²

This is a place which lies in the area where the Nitra loess downs meet the southern part of the Strážovská highlands on the right bank and terraces of the small Nitrica river. In the cadastral district of the municipality, Palúchy site, as well as two early medieval fortifications, there is a hill fort dating from the late Bronze Age (*Ruttkay 2017*, 324, fig. 39, 40), to which we date the finds presented by us. The most striking and also most typical item in this set is the bimetallic dagger of the eastern type, known in specialised literature as the Gamów type, or Gamów-Berezovka or even Gamów-Golovjatino (*Müller-Karpe 1961*; *Podborský 1967a*, 202; *Chochorowski 1993*, 115-117). It is a typical weapon representing the so-called Thraco-Cimmerian horizon of finds from the late Bronze Age.

Catalogue of items

1. Iron grip-tongue sword. There is a double-sided “ricasso” on the neck of the blade below the handle. The point of the blade is broken off. On the preserved part of the broken handle, bordered on both sides by lateral listels, there are two holes for rivets, one on each side of the “shield”. One hole has a preserved iron rivet. The blade of the sword widens slightly in the bottom third, with a narrow double-sided central ridge along the whole of its length. Dimensions: total length 63.4 cm, preserved length of the handle 5.7 cm, width of the blade from the cross-guard to the point 4.6 – 3.05 – 3.75 – 1.4 cm, thickness of the blade from the cross-guard to the point 0.65 – 0.58 – 0.5 cm; weight 398.42 g (fig. 2: 3, 4; tab. I: 1; II: 1; III: 1a, 1b).

2. Bimetallic dagger or small sword with a castellated handle of the Gamów type. The blade is iron, slender, and widens slightly around its bottom third. It also widens near the cross-guard under the handle. The handle is cast in bronze, the cross-guard is slightly curved, flat, with a circular hole on one side (diameter of the hole: 0.4 x 0.3 cm). The castel-

¹ This study was conducted with the support of APVV-15-0491.

² According to available unverified information, this is part of a larger hoard.

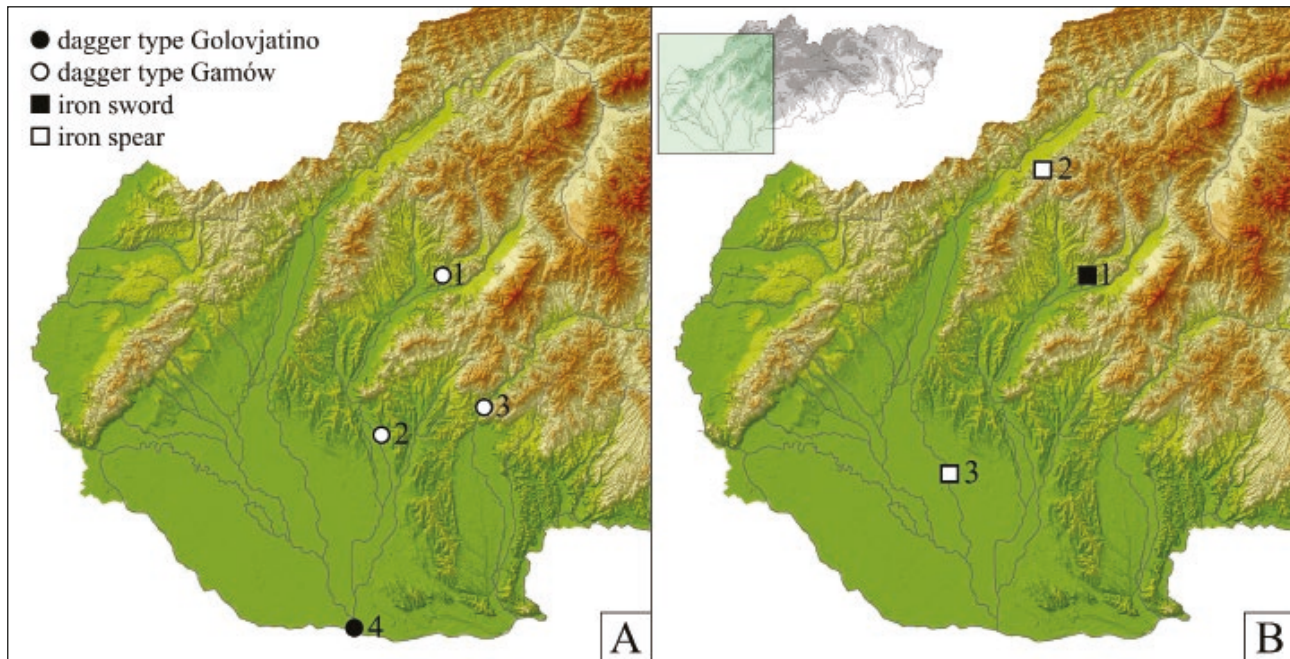

Fig. 1. Sites of finds of daggers of the Golovjatino and Gamów types in western Slovakia: Dolné Vestenice (1), Slovenská brána (2), Malý Cetín (3), Komárno (4) (map A). Sites of finds of an iron grip-tongue sword and iron spear points with perforated blades: Dolné Vestenice (1), Trenčianske Teplice – Čvirigovec (2), Šaľa (3) (map B).

Obr. 1. Náleziská dýk typu Golovjatino a typu Gamów v priestore západného Slovenska: Dolné Vestenice (1), Slovenská brána (2), Malý Cetín (3), Komárno (4) (mapa A). Náleziská železného meča s jazykovitou rukoväťou a železných hrotov kopijí s perforáciou listu: Dolné Vestenice (1), Trenčianske Teplice – Čvirigovec (2), Šaľa (3) (mapa B).

lated handle is ornamented with a combination of a three-dimensional “S” motif, perforated with 11 circular holes, eight of which are placed between the ornamentation (diameter of the holes: 0.4 cm), and three are placed in the middle of the three-dimensional “S” shapes (diameter of the holes: 0.5 cm). The pommel of the handle ends in a mushroom-shaped pommel, on each side with a hollow inside. The surface is covered with a dark green refined patina. Dimensions: total length 43.7 cm, blade length 32.3 cm; handle length 11.5 cm, width of the blade from the cross-guard to the point 3.1 – 2.4 – 2.9 – 1.2 cm, thickness of the blade from the cross-guard to the point 0.45 – 0.65 – 0.3 cm; thickness of the handle 0.78 – 0.9 cm; weight 305.32 g (fig. 2: 1, 2, 4; tab. I: 2; II: 2; IV: 1a, 1b).

3. Cast bronze openwork scabbard strap for a Gamów-type dagger. The item is rectangular, with a hole in the organic part of the scabbard of an oval to lenticular cross-section, with openwork on the sides. There are two lengthwise half-moon holes on both sides of the strap. On one side, there is a circular eyelet-loop (outer diameter 1.7 cm; inner diameter 0.8 cm) used for threading the belt. It is of a rectangular cross-section, on the surface, there is a shallow groove on three-quarters of the perimeter. The surface is covered with a dark green refined patina. Dimensions: length 5.9 cm, width 2.95 – 2.8 cm, thickness 1.8 cm, inner dimensions of the hole 3.6 x 1.4 cm, weight 51.74 g (fig. 2: 8, 9; tab. I: 3; II: 3; V: 1a, 1b).

4. Cast bronze openwork fin-shaped chape from a scabbard for a Gamów type dagger. The chape itself has an oval cross-section and openwork in the form of vertically elongated triangular holes, two on each side. The bottom part of the chape is finished with a flat, transversal ridge with three circular holes (diameter of the holes:

0.3 cm) and the ridge is finished on the sides with “straps”. The surface is covered with a dark-green refined patina. Dimensions: total length 5.85 cm, outer dimensions of the opening 1.9 x 3 cm, inner dimensions of the opening 1.45 x 2.6 cm, dimensions of the fin-shaped ridge 2.8/2.35 x 0.45 cm, weight 48,05 g (fig. 2: 4, 5-7, tab. I: 4; II: 4, V: 2a, 2b).

Evaluation

Finds from the period towards the end of the late Bronze Age have recently become more numerous, and this can be linked to the so-called “Cimmerian” bronzes. Thus the picture of the material culture of this “steppe” phenomenon in the Central European late Bronze Age is gradually being filled out. They are primarily various parts of a horse’s tackle and in this case, cutting and stabbing weapons.

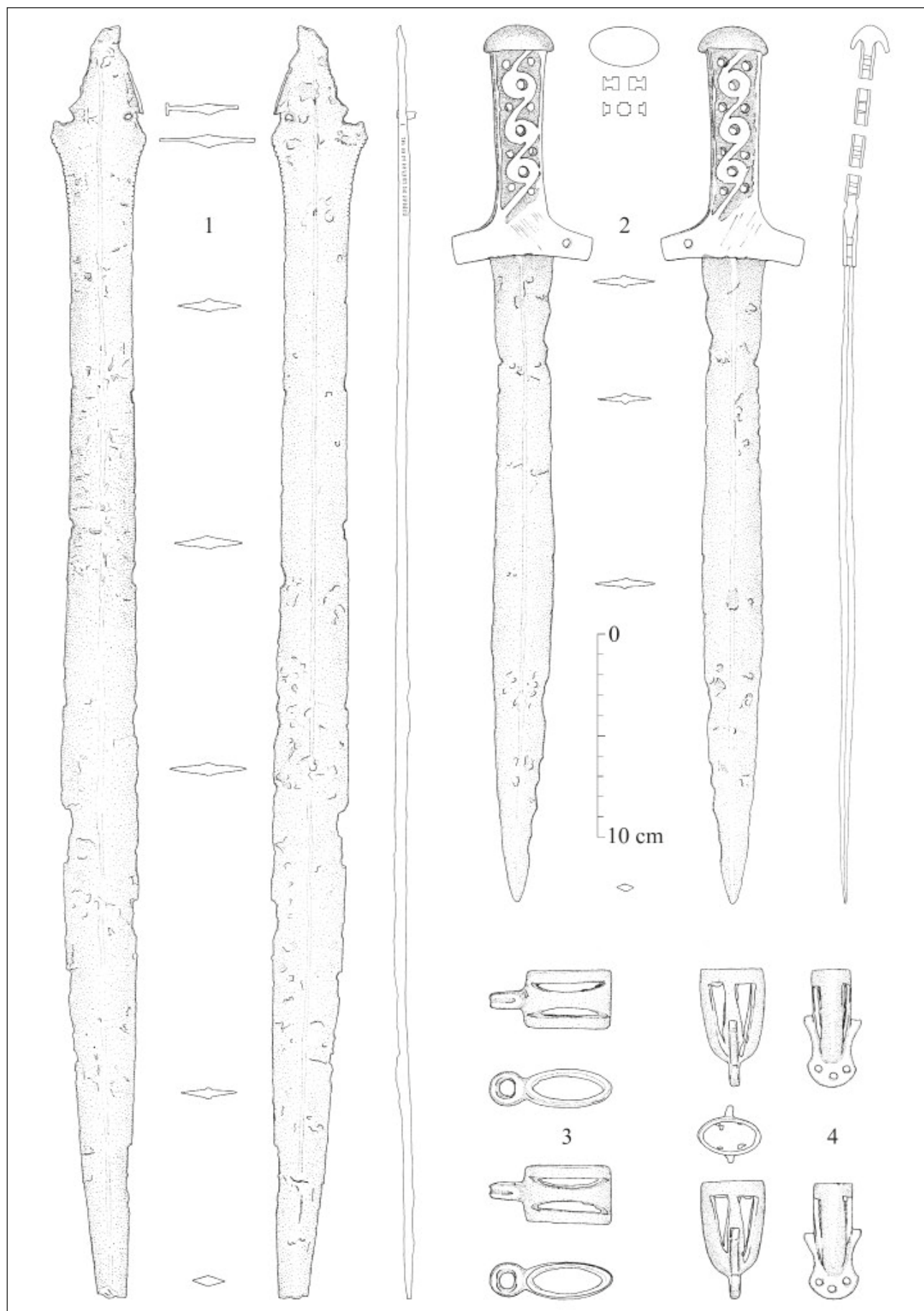
Iron grip-tongue sword

In the Central European environment, finds of iron swords from the late Bronze Age, which is when they first appear, are very rare. In the Caucasus region, finds of iron swords are also rare, and in addition they are different from

Fig. 2. Dolné Vestenice. Detailed view of the bronze handle of the Gamów type bimetallic dagger (1, 2), detail of the handle of an sword with a "ricasso" (3), overall view of the hoard, including the original placement of parts of the scabbard on the dagger blade (4). Bronze scabbard chapes (5-7) and a bronze strap (8, 9). (Photo and graphics: R. Čambal).

Obr. 2. Dolné Vestenice. Detailný pohľad na bronzovú rukoväť bimetallickej dýky typu Gamów (1, 2), detail rukoväte meča aj s „ricassom“ (3), celkový pohľad na depot aj s pôvodným umiestnením súčastí pošvy na čepeli dýky (4). Bronzové nákončie pošvy (5-7) a bronzové pútko (8, 9). (Foto a grafika: R. Čambal).

Tab. I. Dolné Vestenice, Prievidza district. Iron grip-tongue sword (1), bimetallurgical Gamów-type dagger (2) and parts of the dagger scabbard: strap (3) and chape (4) (Drawings and graphics: R. Čambal).

Tab. I. Dolné Vestenice, okr. Prievidza. Železný meč s jazykovitou rukoväťou (1), bimetallická dýka typu Gamów (2) a súčasti pošvy dýky: pútko (3) a nákončie (4) (Kresby a grafika: R. Čambal).

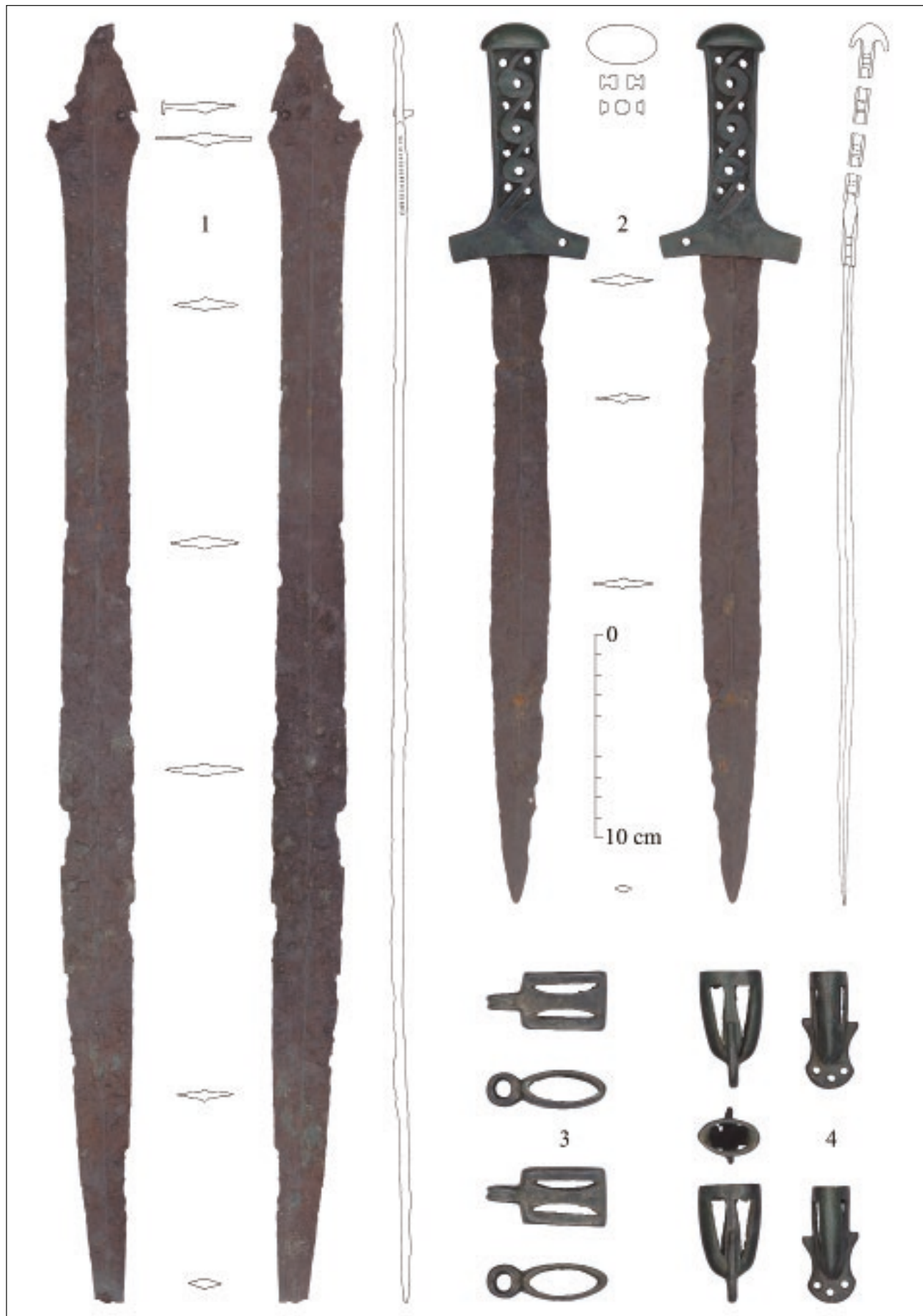
European types. We presume that the iron sword from the hoard from Dolné Vestenice (fig. 2: 3, 4; tab. I: 1; II: 1; III: 1a, 1b) is based on European (southern or central) models, as is shown by certain signs in common with local types of bronze swords. The ricasso placed on the cross-guard of the sword blade under the shield appears sporadically on bronze swords of the urnfield period of the early and late Bronze Age. The first such sword blades appear sporadically on Rieggsee-type swords. The ricasso was used on a mass scale from HA1 on Erlach and Schwaig-type swords, and lasted until the late Bronze Age (*Furmánek 2000*, 94, further literature). This detail might point to the sword's European origin – since swords do not generally occur in the Caucasus region – together with the ricasso on the blade. It is also preserved on a bronze specimen of a Gamów-type dagger from Malý Cetín (*Bátora 2001*, Abb. 2, Abb. 4). One of the best-known finds of iron swords, and also the closest analogy in geographical terms, is the iron grip-tongue sword from grave 169 in Brno-Obřany (*Stegmann-Rajtár 1986*, Taf. 3; *Stegmann-Rajtár 1992*, 41, Taf. 2: 1). Several similar specimens come from the Balkans (*Pare 2017*, Abb. 6: 1-4, 6). An analogical find also comes from the “Mušja jama” near Škocjan in Slovenia, dated to the end of the 9th century B.C. (*Teržan 1990*, 60, sl./Abb. 8: 3). It was part of a hoard composed of the lower rim of a bronze helmet and two spear points (*Teržan 1990*, 60, sl./Abb. 8), which is dated based on a parallel find from the Aegean area (Athens - Kerameikos, Lefkandy, Vergina) to the second half of the 10th century to the first half of the 9th century B.C. Analogical finds of iron swords are so far known from Orlova Čuka in Macedonia, from an unknown site in Bulgaria, from the site Tilișca in Transylvania at the edge between the plain and hilly terrain, from Lefkandi on Euboea, from the above-mentioned Brna-Obřan and Škocjan-Mušja jama (*Pare 2017*, 33, Abb. 6). Further examples of iron swords come from the territory of Romania; these are two fragments of a Glasinac-type sword from grave 3 of the necropolis in Basarabi, where a fragment of the metalwork of the opening of the top part of a bronze scabbard has been preserved, decorated with hammered ornamentation, dated to the second half of the 8th century B.C. (*Vulpe 1990*, 72-73, Taf. 19: 99) as well as a fragment of a sword and handle from Tilișca, dated to the 9th century B.C.E. (*Vulpe 1990*, 73, Taf. 19: 99A). Since the sword was found with a bimetallic dagger, the specimen from Dolné Vestenice can be dated roughly to HaB2-beginning of HaB3.

Bimetallic Gamów-type dagger

Three specimens of daggers from the so-called Thracio-Cimmerian horizon are known from the territory of Slovakia. The first is an older find of a bimetallic dagger with a fully-cast cross-guard with the fragment of an iron blade of the Golovjatino type from Komárno-Brigetio (*Eisner 1933*, 164, 165; *Podborský 1967a*, 204; 1970, 156, Abb. 26:7). However, its origin is questionable. A bronze dagger of the Gamów type comes from Malý Cetín (*Bátora 2001*, 435-448, Abb. 2-4; 2006, 248-260, fig. 176), where the site of the find lies, from a geographical perspective, near the area of the find of the item published by us (fig. 2: 1, 2, 4; tab. I: 2; II: 2; IV: 1a, 1b). Typologically, it is also very close in terms of the shape of the handle and the blade. In addition, a “ricasso” appears at the base of the blade. The recently published find of an iron dagger of this type from the Slovenská brána area, which is geographically the closest site of a find to the specimen discussed by us, also belongs to this category (*Čambal 2017*, 349-355, fig. 2-4). Bimetallic daggers with a type 1, single-row openwork handle (*Reinhold 2007*, 40, Abb. 17, Tafel 23: 1-7; Tafel 24: 1-5), or classified according to S. L. Dudareva's finds from the Caucasus, are type III1 (*Дядяев 1999*, 104). We are aware of almost identical finds from the central and eastern European area in the form of bimetallic daggers in hoards from Gamow (*Müller-Karpe 1961*) and Štramberg (*Podborský 1967a; 1967b*), as well as from the Matra mountains (*Kemenczei 2005*, Taf. 48: G). The occurrence of daggers with an openwork handle of the Gamów type in the Carpathian basin area was recently examined by K. Metzner-Nebelsick (2002, 367-377) and T. Kemenczei (2005, 68, 69, Taf. 61: A), taking into account the wider context. In the case of this type of weapon, there is an influence from the Chernogorivka (steppe) and Novoчеркасск (Caucasian) environment (*Chochorowski 2014*, 9, Ryc. 2). Fully bronze specimens of the Gamów-Pjatigorsk type or Kabardino-Pjatigorsk type are some of the oldest. Several types of bimetallic daggers with openwork handles are more recent, belonging to the 9th – 8th century B.C. (*Metzner-Nebelsick 2002*, 373). T. Kemenczei (2005, 68, 69) also dates them to the beginning of the late Bronze Age. G. Kossack dates them to the 9th century B.C.; in any case, however, they are older in his opinion than the 8th century B.C.

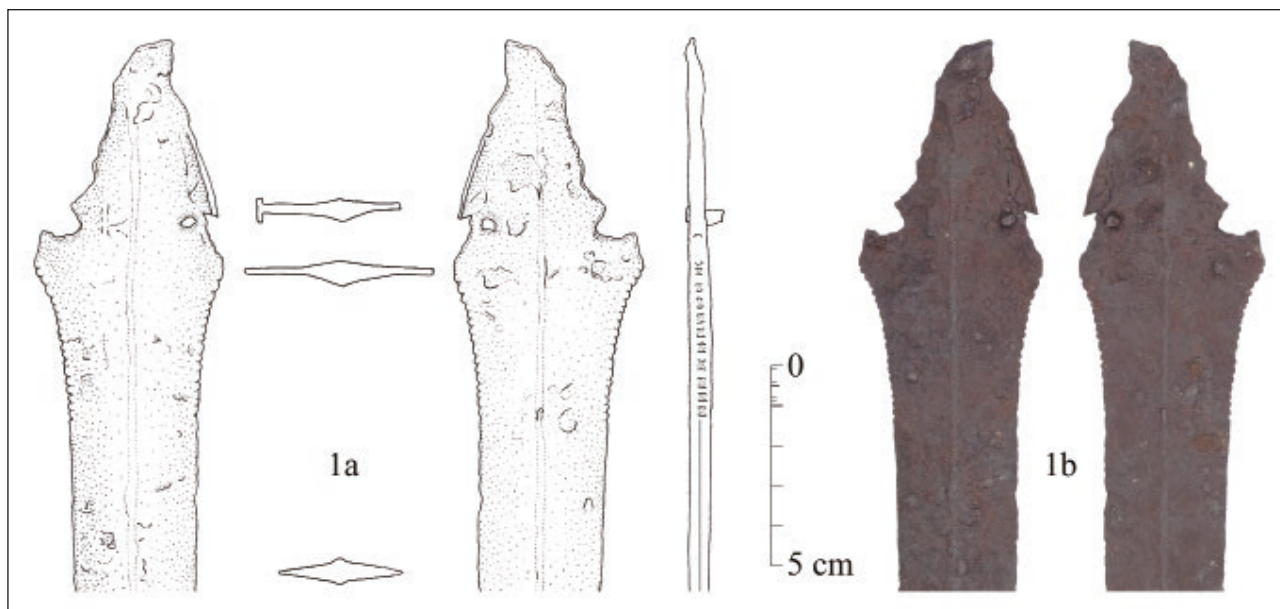
(*Kossack 1980*, 112, 133). Typologically, they are closest to the specimens from the north-west Caucasus, which is situated between Kuban and eastern Chechnya (*Reinhold 2007*, 40), belonging to the Novoчеркасск cultural complex, which can be synchronised with the period between HaB2 and the beginning of HaB3 (*Иванчик 2001*, 125).

The finds, and in particular the dating, of Gamów-type daggers, are hotly debated. In general, we can state that in the Carpathian basin they belong to HaB2 - HaB3, that is from the second half of the 9th to the first half of the 8th century B.C. (*Chochorowski 1993*, 122; 2014, 9; *Kemenczei 1984*, 95; 2005, 68-69; *Metzner-Nebelsick 2002*, 373). In Central Europe, their occurrence is clearly concentrated on the territory of northern Hungary, western Slovakia, northern Moravia and southern Poland. The question remains as to their provenance, whether they are truly, in all cases, imports from the Caucasus region or whether some specimens, including part of horse tackle and chapes, were of local provenance, that is from within the Carpathian area.

Tab. II. Dolné Vestenice, Prievidza district. Iron tongue-grip sword (1 bimetallic Gamów-type dagger (2) and parts of the dagger scabbard: strap (3) and chape (4) (Drawings, photo and graphics: R. Čambal).

Tab. II. Dolné Vestenice, okr. Prievidza. Železný meč s jazykovitou rukoväťou (1), bimetalická dýka typu Gamów (2) a súčasti pošvy dýky: pútko (3) a nákončie (4) (Foto a grafika. R. Čambal).

Tab. III. Dolné Vestenice. Detail of the grip-tongue iron sword with lateral bands and a "ricasso" on the base of the blade (1a, 1b) (Drawings, photo and graphics: R. Čambal).

Tab. III. Dolné Vestenice. Detail jazkykovitej rukoväte železného meča s postrannými lištami a „ricassom“ na koreni čepele (1a, 1b) (Kresby, foto a grafika: R. Čambal).

Parts of the dagger scabbard

Two bronze sections of a dagger scabbard stand out from the find in Dolné Vestenice; they are a bronze openwork fin-shaped chape as well as an openwork strap of a dagger scabbard. According to available information, they were placed during the find *in situ* on the iron blade of a Gamów-type dagger (fig. 2: 4). Since both parts of the dagger scabbard were found together with the scabbard, and since the colour of the patina on both items is the same, this points to the same dating.

Scabbard strap

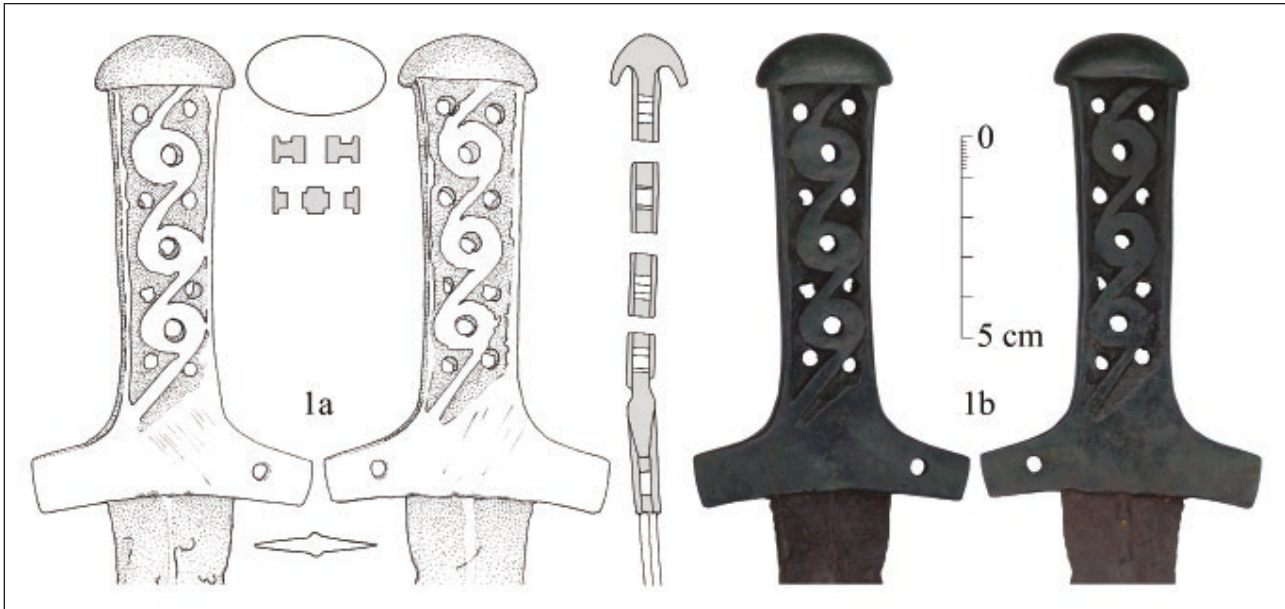
From among the finds from the area of the Carpathian basin, the hanging bronze openwork strap of a dagger scabbard is a unique item (fig. 2: 8, 9; tab. I: 3; II: 3; V: 1a, 1b), which was originally placed in the upper part of a scabbard made out of organic material, underneath its opening (fig. 2: 4). The only functionally identical find, albeit different in shape, comes from Leibnitz and is of a square shape, with openwork in the shape of the letter "X" (Podborský 1970, Abb. 26: 1; Chochorowski 1993, Abb. 13: 4). At present, the find has no functional analogy, even in the Caucasus area.

Fin-shaped chape

Several bronze fin-shaped scabbard chapes come from the Carpathian basin and central Danube region, and have been described and studied in detail by T. Kemenczei (2005). However, from the territory of Hungary, chapes different in shape and type come from Kakasda, Biharugra and Dunakömlöd (Kemenczei 2005, Taf. 3: C1; Taf. 14: 47, 48; Taf. 20: 14, 15). Chapes similar in shape to the one from Dolné Vestenice (obr. 2: 4, 5-7, tab. I: 4; II: 4, V: 2a, 2b) from the central European area are normally cast and without openwork. From the territory of Moravia, one specimen comes from the already mentioned grave 169 from Brno-Obřany (Stegmann-Rajtár 1992, Taf. 2: 6), as well as a new find from Ivanovice na Hané, site 7 (Parma *et al.* 2017, 74, 79, fig. 4.18: 23). These belong to the material context of the Chernogorivka culture from the 10th to 8th century B.C. (Kossack 1980, 112, Abb. 1: 2). In principle, this type of chape, even though it is a version without openwork and with solid sides, occurs accompanied by daggers of the Kabardino-Pjatigorsky type, that is daggers of type I or III (Reinhold 2007, 43, Taf. 23: 2, 3-4; Taf. 24: 1; Taf. 37: 1-4). They can be dated approximately to HaB2-3.

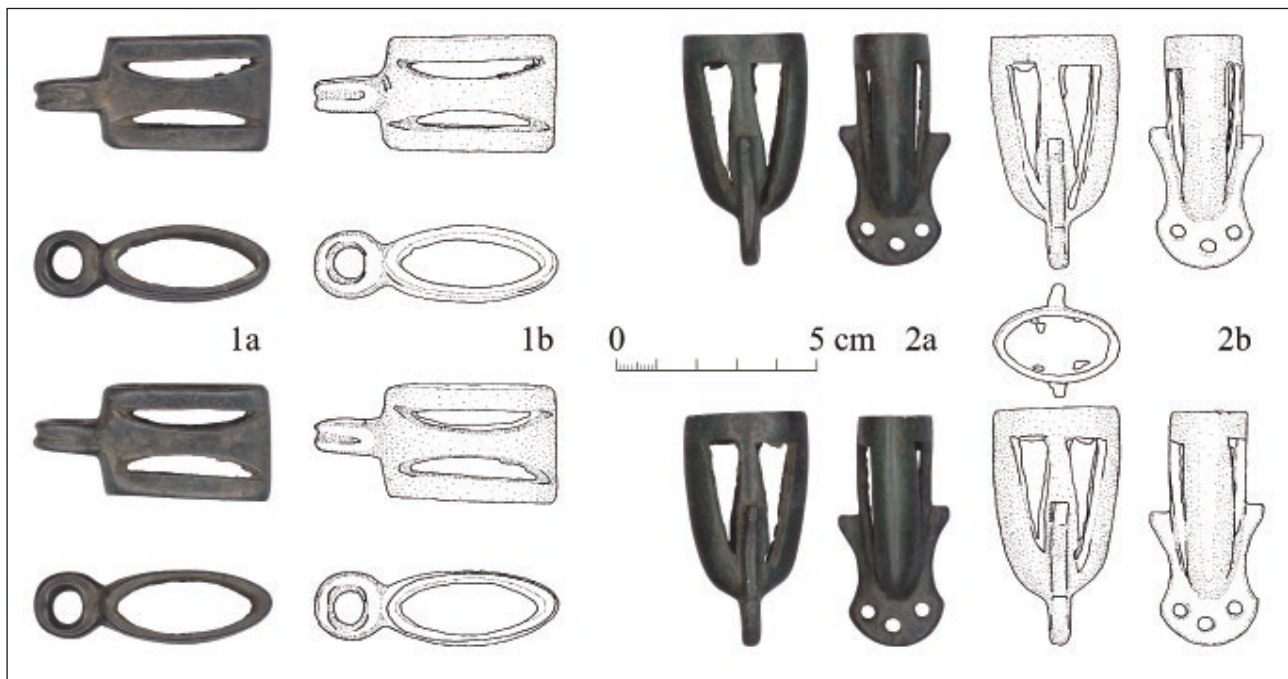
Spear points

Two finds of massive iron spear points also come from the area studied by us, with blades typically perforated with round holes. Such a point was found in the river bed of the Váh in Šaľa (Studeníková 1987, 211-213, fig. 1). A similar specimen comes from a hoard found on the Čvirigovec hill near Trenčianske Teplice (Čambal 2015, fig. 2: 6a, 6b). A similar one was found in grave 169 in Brno-Obřany (Stegmann-Rajtár 1986, Taf. 3). Iron spear points with holes at the bottom of the blade overlap geographically in Europe with the distribution of articles of the so-called Cimmerian type. It is interesting that this type of spear does not occur in eastern Europe and the Black Sea steppe region (Мелюкова 1989, 10 ff.), that is in

Tab. IV. Dolné Vestenice. Detail of the bronze openwork handle of the bimetallic dagger/ small sword of the Gamów type (1a, 1b) (Drawings, photo and graphics: R. Čambal).

Tab. IV. Dolné Vestenice. Detail bronzovej prelamovanej rukoväte bimetallickej dýky/mečika typu Gamów (1a, 1b) (Kresby, foto a grafika: R. Čambal).

Tab. V: Dolné Vestenice. Parts of the scabbard of the Gamów type dagger: bronze openwork strap (1a, 1b) and bronze fan-shaped chape (2a, 2b) (Drawings, photo and graphics: R. Čambal).

Tab. V: Dolné Vestenice. Súčasti pošvy dýky typu Gamów: bronzové prelamované pútko (1a, 1b) a bronzové plutvovité nákončie (2a, 2b) (Kresby, foto a grafika: R. Čambal).

the original settlement area of the Cimmerians, or the pre-Scythian cultures of the steppes of the northern Black Sea area. They occur relatively frequently in the central Danube area (*Bukowski 1976, 74-76; Тереножкин 1976, 143, 144*) and in south-eastern Europe (*Stegmann-Rajtár 1986, Taf. 5*). Other types of bronze Cimmerian products in the above-mentioned areas are the same as or at least similar to those which occur in the central Danube area (*Studeníková 1987, 212*). Their dating belongs to the end of the late Bronze Age, to the “Thraco-Cimmerian” horizon of HaB2–HaB3.

Conclusion

As well as sites with finds of weapons, we know of further sites on the territory of Slovakia associated with the horizon of so-called Cimmerian bronzes. To a certain extent, these overlap with the area of the western distribution and occurrence of finds of the Mezöcsát group (Romsauer 1999, 167-174, Abb. 1). According to the sites of finds to date, we can state that the finds and weapons from this horizon are concentrated in the area of the contact zone between the Podolie and Lusatian cultures in western Slovakia (fig. 1A, 1B), that is on the border between the plain and hilly terrain (daggers: Malý Cetín, Dolné Vestenice, the Slovenská brána area). These are sites and finds which lie on the route of important passes through hilly terrain to the Upper Nitra and central Považie region through the Považský Inovec, Strážovské vrchy and White Carpathian mountains. Could the concentration of this type of find, known to date over a relatively small geographical area, point to the routes of population movements, or possibly nomadic horse-riding groups towards Moravia? The occurrence of Cimmerian finds in the area of passage routes to central Moravia is striking, where several finds containing this type of item are known (Podborský 1967a, 202-204; 1967b, 38-47; 1970, 153-163; Stegmann-Rajtár 1986, 211-219; Parma et al. 2017). The grave from Senica also belongs to this group (Dušek 1962, 1979; Studeníková 2007, 371-394) together with the finds from Prašník. Hoards of objects are known from Trenčianske Teplice-Čvirigovec (Čambal 2015, 221-219, fig. 2) and from Santovka (Nevizánsky 1985, 601-606). A spear point with holes on the blade comes from Šaľa (Studeníková 1987, 211-213), as well as from Trenčianske Teplice, from the Čvirigovec hill (Čambal 2015, 215, fig. 2: 6a, 6b).

The unique set of objects from the cadastral district of Dolné Vestenice is probably the equipment of one warrior. However, it is not possible to assess the find more precisely due to the unknown circumstances of the find and in the absence of any context. In any case, it is an interesting find which provides further information on the area of occurrence of the so-called Thracio-Cimmerian objects, above all weapons, in the area of central Europe, in the HaB2-HaB3 period. The question remains as to whether the origin of the articles is directly related to the Caucasus area, or whether they are articles produced in southern or central Europe, or within the Carpathian area of the late Bronze Age.

LITERATÚRA

- Bátora 2001 – J. Bátor: Der Fund eines Bronzedolches aus dem Zeitabschnitt des sog. Thrako-kimmerischen Horizontes in Malý Cetín (Bez. Nitra), SW Slowakei. *Pravěk N. Ř.* 2000/10, Brno 2001, 435-448.
- Bátora 2006 – J. Bátor: Bronzová dýka z obdobia tzv. Trácko-kimérskeho horizontu z územia Slovenka. In: *Štúdie ku komunikácii medzi strednou a východnou Európou v dobe bronzovej*. Bratislava 2006, 249-260.
- Bukowski 1976 – Z. Bukowski: Elementy wschodnie w kulturze łużyckiej u schyłku epoki brązu. Wrocław-Warszawa-Kraków-Grańsk 1976.
- Čambal 2015 – R. Čambal: Železné predmety z neskorej doby bronzovej a staršej doby železnej z Čvirigovca. Zborník venovaný pamiatke Jozefa Paulíka. Zbor. SNM. Arch., Supplementum 9, 2015, 211-219.
- Čambal 2017 – R. Čambal: Železná dýka typu Gamów trácko-kimérskeho horizontu zo Slovenska. In: *Studia Historica Nitriensia* 21, Supplementum. Sedem decénií Petra Romsauera, Nitra 2017, 349-355.
- Dušek 1962 – M. Dušek: Juhozápadné Slovensko v mladšej dobe halštatskej. *Arch. Rozhledy* 14, 1962, 610-625.
- Dušek 1979 – M. Dušek: Zlatý diadém z doby halštatskej zo Senice. *Arch. Rozhledy* 31, 1979, 404-408.
- Eisner 1933 – J. Eisner: Slovensko v pravěku. Bratislava 1933.
- Furmánek 2000 – V. Furmánek: Meč s vývalkovitou rukoväťou z Novohradu. *Slov. Arch.* 48/1, 2000, 87-100.
- Chochorowski 1993 – J. Chochorowski: Ekspansja kimmeryjska na tereny Europy środkowej. Krakow 1993.
- Chochorowski 2014 – J. Chochorowski: Scytowie a Europa Środkowa – historyczna interpretacja archeologicznej rzeczywistości. *Mat. i Spraw.* 35, 2014, 9-58.
- Kemenczei 1984 – T. Kemenczei: Die spätbronzezeit Nordostungarns. Budapest 1984.
- Kemenczei 2005 – T. Kemenczei: Funde ostkarpatenländischen Typs im Karpatenbecken. PBF IV/10, Stuttgart 2005.
- Kossack 1980 – G. Kossack: „Kimmerische“ Bronzen. *Situla* 20/21 – Gabrovec zbornik, 1980, 109-141.
- Kozenkova 1975 – V. I. Kozenkova: K voprosu o rannej date nekotorych kindžalov tak nazyvaemogo kabaridno-pjatigorskogo tipa. *Trako-Skifskie kulturnye svjazi. Stud. Thracica* 1. Sofija 1975, 91-102.
- Müller-Karpe 1961 – H. Müller-Karpe: Die Vollgriffschwerter der Urnenfelderzeit aus Bayern. Berlin 1961.
- Metzner-Nebelsick 2002 – C. Metzner-Nebelsick: Der „Thrako-Kimmerische Formenkreis“ aus der Sicht der Urnenfelder- und Hallstattzeit im südöstlichen Pannonien. *Vorgeschichtliche Forschungen* 23, Rahden/Westfalen 2002.
- Metzner-Nebelsick 2009 – C. Metzner-Nebelsick: Ein urnenfelderzeitliches Keulenkopfszepter aus Apelton im Burgenland, Österreich. In: *Analele Banatului, SN., Arheologie – Istorie*, XVII, 2009, 201-217.
- Nevizánsky 1985 – G. Nevizánsky: Bronzový depot tzv. trácko-kimérskeho horizontu zo Santovky. *Arch. Rozhledy* 37, 1985, 601-606.

- Pare 2017* – Ch. Pare: Frühes Eisen in Südeuropa: Die Ausbreitung einer technologischen Innovation am Übergang vom 2. zum 1. Jahrtausend v. Chr. In: E. Miroššayová/Ch. Pare/S. Stegmann-Rajtár (Hrsg.): Das nördliche Karpatenbecken in der Hallstattzeit. Wirtschaft, Handel und Kommunikation in früheisenzeitlichen Gesellschaften zwischen Ostalpen und Westpannonien. *Archaeolingua* 38, Budapest 2017, 11-116.
- Parma a kol. 2017* – D. Parma a kol.: Archeologie střední a mladší doby bronzové na Vyškovsku. Interpretací potenciál plošných záchranných výzkumů. Brno 2017.
- Podborský 1967a* – Štramberská dýka s křížovým jilcem a otázka rozšíření, původu a datování těchto dýk v Evropě. *Arch. Rozhledy* 19, 1967, 194-220.
- Podborský 1967b* – V. Podborský: K datování a původu některých bronzových předmětů ze štramberského kotouče. *Sborník Prací Fil. Fak. Brno E* 12, 1967, 7-62.
- Podborský 1970* – V. Podborský: Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit. Brno 1970.
- Reinhold 2007* – S. Reinhold: Die Spätbronze- und frühe Eisenzeit im Kaukasus. Materielle Kultur, Chronologie und überregionale Beziehungen. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*, Band 144, Bonn 2007.
- Romsauer 1999* – P. Romsauer: Zur Frage der Westgrenze der Mezőcsát-Gruppe. In: E. Jerem/I. Poroszlai (Eds.): *Archaeology of the Bronze and Iron Age. Proceedings of the International Archaeological Conference Százhalombatta*, 3 – 7 October 1996. *Archaeolingua*, Budapest 1999, 167-176.
- Ruttikay 2017* – M. Ruttikay: Využitie leteckej prospekcie a skenovania pri výskume hradísk a ich zázemia na západnom Slovensku. Application of the aerial prospection and scanning for research of hillforts and their hinterlands in Western Slovakia. In: K. Pieta/Z. Robak (edit.): *Bojná 2 (rozšírené vydanie). Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk. Archeologica Slovaca monographiae, Fontes, Tomus XXII*. Nitra 2017, 297-333.
- Stegmann-Rajtár 1986* – S. Stegmann-Rajtár: Neuerkenntnisse zum Grab 169 von Brno-Obřany (Mähren). In: *Hallstattkolloquium Veszprém 1984. Mitt. Arch. Inst. Ungar. Akad. Beiheft* 3, Budapest 1986, 211-219.
- Stegmann-Rajtár 1992* – S. Stegmann-Rajtár: Spätbronze- und früheisenzeitliche Fundgruppen des mittleren Donaugebietes. *Ber. RGK* 73, 1992, 29-179.
- Studeníková 1987* – E. Studeníková: Nález hrotu kopije v Šali. *Arch. Rozhledy* 37, 1987, 211-213.
- Studeníková 2007* – E. Studeníková: Príspevok k postaveniu kostrových hrobov v Senici nad Myjavou. *Pravěk, N. Ř.* 15/2005, Brno 2007, 371-394.
- Vulpe 1990* – A. Vulpe: Die Kurzschwerter, Dolche und Streitmesser der Hallstattzeit in Rumänien. *PBF VI/ 9*. München 1990.
- Teržan 1990* – B. Teržan: Polmesečaste fibule. O kulturnih povezahav med Egejo in Caput Adriae. In: *Arh. Vestnik* 41, 1990, 49-88.
- Дударев 1999* – С. Л. Дударев, Взаимоотношения племен Северного Кавказа с кочевниками юго-восточной Европы в предскифский эпоху. *Армавир* 1999.
- Иванчик 2001* – А.И. Иванчик: Киммерийцы и скифы. Культурно-исторические и хронологические проблемы археологии восточноевропейских степей и Кавказа пред- и раннескифского времени (A. I. Ivantchik: Kimmerer und Skythen. Kulturhistorische und chronologische Probleme der archäologie der osteuropäischen Steppen und Kaukasians in vor- und frühschythischer Zeit). In: A. Ivantchik/H. Parzinger (Hrsg.): *Steppenvölker Eurasiens*, Band II. Moskau 2001.
- Мелюкова 1989* – А. И. Мелюкова: Киммерийцы, скифы и их соседи в степи и лесостепи Восточной Европы. Глава первая. Предскифский (киммерийский) период в степи и лесостепи Восточной Европы. In: *Археология СССР. Степи европейской части СССР в скифо-сарматское время*. Москва 1989, 10-29. (*Meljukova 1989* – A. I. Meljukova: Kimmerijci, skifi i ich sosedi b stepi i lesostepi Vostočnoj Evropy. Hlava pervaja. Predskifskij (kimmerijskij) period b stepi i lesostepi Vostočnoj Evropy. In: *Archeologia SSSR. Stepi evropejskoj časti SSSR b skigsko-carmatskoe vremja*. Moskva 1989).
- Тереножкин 1976* – А. И. Тереножкин : *Киммерийцы*. Киев, 1976. (*Terenožkin 1976* – A. I. Terenožkin: *Kimmerijcy*. Kyjev 1976.).

ŽELEZNÝ MEČ A BIMETALICKÁ DÝKA TYPU GAMÓW Z DOLNÝCH VESTENÍC

RADOSLAV ČAMBAL

Problematika tzv. cudzích vplyvov v Karpatskej kotline a stredoeurópskom priestore v závere neskorej doby bronzovej (HaB2-3) nie je doteraz jednoznačne vyriešená. Ide o časový úsek, do ktorého patria tzv. thráko-kimerské nálezy. Zo západného Slovenska poznáme v súčasnosti niekoľko zbraní, ktoré patria do tohto tzv. thráko-kimerského horizontu neskorej doby bronzovej. Vo všetkých prípadoch však ide o nálezy bez kontextu. Ide o nálezy bronzovej dýky typu Gamów z Malého Cetína (*Bátora 2000*, 435-448; *2006*, 248-260, obr. 176) a železný exemplár z priestoru Slovenskej brány (*Čambal 2017*, 349-355). Výnimočný je depot, ktorý je predmetom tohto príspevku. Tento súbor predmetov bol v minulosti zdokumentovaný v SNM-Archeologickom múzeu v Bratislave. V súbore, označovanom ako hromadný nález, sa nachádzal železný meč s jazykovitou rukoväťou, nájdený spolu s bimetalickou dýkou/mečikom typu Gamów spolu so súčasťami pošvy dýky (pútko a nákončie). Je pravdepodobné, že jeho zloženie naznačuje výzbroj jedného bojovníka, nosené na jednom opasku. Podľa dostupných informácií sa našiel na kopci v katastri Dolných Vesteníc (okr. Prievidza) bez bližších nálezových okolností (obr. 1A, 1B). Ide o oblasť, ktorá leží v priestore styku Nitrianskej sprašovej pahorkatiny a južnej časti Strážovskej hornatiny na pravostrannej nive a terase riečky Nitrice. V katastri obce, v polohe Palúchy sa nachádza okrem dvoch včasnostredovekých opevnení aj hradisko z obdobia neskorej doby bronzovej (*Ruttkay 2017*, 324, obr. 39, 40), do ktorej časového rámca sú datované aj nami prezentované nálezy. Najvýraznejším a zároveň najtypickejším predmetom zo súboru je bimetalická dýka východného typu v literatúre označovaná ako typ Gamów resp. Gamów-Berezovka resp. Gamów-Golovjatino (*Müller-Karpe 1961*; *Podborský 1967*, 202; *Chochorowski 1993*, 115-117). Ide o typickú zbraň, reprezentujúcu tzv. thráko-kimérsky horizont nálezov neskorej doby bronzovej.

Katalóg predmetov

1. *Železný meč s jazykovitou rukoväťou*. Na krčku čepele pod rukoväťou sa nachádza obojstranné „ricasso“. Špička hrotu čepele je odlomená. Na dochovanej časti zlomenej rukoväte, lemovanej na oboch stranách postrannými lištami, sa nachádzajú dva otvory pre nity, po jednom na každej strane „záštitý“. V jednom otvore je zachovaný železný nit. Čepeľ meča je v spodnej tretine mierne rozšírená, s úzkym obojstranným stredovým rebrom po celej jej dĺžke. Rozmery: celková dĺžka: 63,4 cm, dochovaná dĺžka rukoväte: 5,7 cm, šírka čepele od koreňa po hrot: 4,6 – 3,05 – 3,75 – 1,4 cm, hrúbka čepele od koreňa po hrot: 0,65 – 0,58 – 0,5 cm; hmotnosť: 398,42 g (obr. 2: 3, 4; tab. I: 1; II: 1; III: 1a, 1b).

2. *Bimetalická dýka resp. mečik s prelamovanou rukoväťou typu Gamów*. Čepeľ je železná, štíhla, zhruba v dolnej tretine mierne rozšírená. Rozšírená je aj pri korení pod rukoväťou. Rukoväť je odlíata z bronzu, záštitá je mierne prehnutá, plochá, na jednej strane s kruhovým otvorom (priemer otvoru: 0,4 x 0,3 cm). Prelamovaná rukoväť je zdobená prepojeným plastickým esovitým motívom, perforovaná 11 kruhovými otvormi, z ktorých 8 je umiestnených medzi výzdobou (priemer otvorov: 0,4 cm) a tri sú umiestnené v strede plastických esíčok (priemer otvorov: 0,5 cm). Hlavica rukoväte je ukončená hríbovitou hlavicou, na oboch bokoch s dutinou vo vnútri. Povrch je pokrytý tmavozelenou ušľachtilou patinou. Rozmery: celková dĺžka: 43,7 cm, dĺžka čepele: 32,2 cm; dĺžka rukoväte: 11,5 cm, šírka čepele od koreňa po hrot: 3,1 – 2,4 – 2,9 – 1,2 cm, hrúbka čepele od koreňa po hrot: 0,45 – 0,65 – 0,3 cm; hrúbka rukoväte: 0,78 – 0,9 cm; hmotnosť: 305,32 g (obr. 2: 1, 2, 4; tab. I: 2; II: 2; IV: 1a, 1b).

3. *Bronzový liaty prelamovaný závesník/pútko z pošvy na dýku typu Gamów*. Predmet je obdĺžnikového tvaru, s otvorom na organickú časť pošvy oválneho až šošovkovitého prierezu, po stranách prelamovaný. Na oboch stranách závesníka sú po dva pozdĺžne polmesiacovité otvory. Na jednej bočnej strane je kruhové očko – prevliečka (vonkajší priemer: 1,7 cm; vnútorný priemer: 0,8 cm), slúžiaca na prevlečenie remeňa. Je obdĺžnikového prierezu, na povrchu je po 3/4 obvodu plytký žliabok. Povrch je pokrytý tmavozelenou ušľachtilou patinou. Rozmery: dĺžka: 5,9 cm, šírka: 2,95 – 2,8 cm, hrúbka: 1,8 cm, vnútorné rozmery otvoru: 3,6 x 1,4 cm, hmotnosť: 51,74 g (obr. 2: 8, 9; tab. I: 3; II: 3; V: 1a, 1b).

4. *Bronzové liate prelamované plutvovité nákončie z pošvy na dýku typu Gamów*. Telo nákončia oválneho prierezu je prelamované štvoricou zvislo pretiahnutých trojuholníkových otvorov, po dvoch na oboch bočných stranách. V spodnej časti je nákončie ukončené priečnym plochým hrebeňom, na ktorom sú tri kruhové otvory (priemer otvorov: 0,3 cm) a hrebeň je ukončený na bokoch „ramienkami“. Povrch je pokrytý tmavozelenou ušľachtilou patinou. Rozmery: celková dĺžka: 5,85 cm, vonkajšie rozmery ústia: 1,9 x 3 cm, vnútorné rozmery ústia: 1,45 x 2,6 cm, rozmery plutvovitého hrebeňa: 2,8/2,35 x 0,45 cm, hmotnosť: 48,05 g (obr. 2: 4, 5-7, tab. I: 4; II: 4, V: 2a, 2b).

Vyhodnotenie

V ostatnom období postupne pribúdajú nálezy z obdobia záveru neskorej doby bronzovej, ktoré je možné spájať s tzv. „kiméerskymi bronzami“. Tým sa postupne dopĺňa obraz materiálnej kultúry tohto „stepného“ fenoménu v rámci stredoeurópskej neskorej doby bronzovej. Ide predovšetkým o rôzne súčasti konského postroja a v tomto prípade o chladné sečné a bodné zbrane.

Železný meč s jazykovitou rukoväťou

V priestore strednej Európy sú nálezy železných mečov z neskorej doby bronzovej, kedy sa po prvý krát objavujú, veľmi ojedinelé. V oblasti Kaukazu sú nálezy železných mečov taktiež ojedinelé, navyše typologicky odlišné od európskych typov. Domnievame sa, že železný meč z depotu z Dolných Vesteníc (obr. 2: 3, 4; tab. I: 1; II: 1; III: 1a, 1b) typovo vychádza z európskych (juho resp. stredoeurópskych predlôh), čo dosvedčujú niektoré spoločné znaky s bronzovými miestnymi typmi. Ricasso umiestnené na koreni čepele meča pod záštitou sa sporadicky objavuje na bronzových mečoch populnicových polí mladšej a neskorej doby bronzovej. Počiatky takto upravovaných čepelí mečov sa sporadicky objavujú už na mečoch typu Riegsee. Masovo sa ricasso aplikuje až od stupňa HA1 na mečoch typu Erlach a Schwaig s tým, že pretrváva až do obdobia neskorej doby bronzovej (Furmánek 2000, 94, tam ďalšia literatúra). Tento detail by snáď mohol odkazovať na európsky pôvod meča, keďže všeobecne výskyt mečov v oblasti Kavkazu chýba a taktiež úprava čepele ricassom. Taktiež je zachované aj na bronzovom exemplári dýky typu Gamów z malého Cetína (Bátora 2001, Abb. 2, Abb. 4). K najznámejším nálezom železných mečov a zároveň aj geograficky najbližšou analógiou je železný meč s jazykovitou rukoväťou z hrobu 169 v Brně-Obřanech (Stegmann-Rajtár 1986, Taf. 3; Stegmann-Rajtár 1992, 41, Taf. 2: 1). Niekoľko podobných exemplárov pochádza z Balkánu (Pare 2017, Abb. 6: 1-4, 6). Analogický nález pochádza aj z jaskyne „Mušja jama“ pri Škocjane v Slovinsku, datovaný do záveru 9. stor. pred Kr. (Teržan 1990, 60, sl./Abb. 8: 3), kde bol súčasťou depotu, ktorý sa skladal zo spodného lemu bronzovej prilby a dvoch hrotov oštepov (Teržan 1990, 60, sl./Abb. 8), kde je rámcovo datovaný na základe paralel z Egejskej oblasti (Athény-Kerameikos, Lefkandy, Vergina) do 2. pol. 10. až 1. pol. 9. stor. pred Kr. Analogické nálezy železných mečov sú nateraz známe z Orlovej Čuky v Macedónsku, z neznámeho náleziska v Bulharsku, z lokality Tilišca v Sedmohradsku, z Lefkandi na Eubóji, už spomínaných Brna-Obřan a Škocjanu-Mušej jamy (Pare 2017, 33, Abb. 6). Ďalšie exempláre železných mečov pochádzajú z územia Rumunska. Ide o dva fragmenty meča typu Glasinac z nekropole v Basarabi, z hrobu 3, na ktorom je dochovaný fragment kovania ústia vrchnej časti bronzovej pošvy zdobený vybijanou výzdobou, ktorý je datovaný do 2. pol. 8. stor. pred Kr. (Vulpe 1990, 72, 73, Taf. 19: 99) ako aj fragment meča a rukoväte z Tilišca, datovaný do 9. stor. pred Kr. (Vulpe 1990, 73, Taf. 19: 99A). Vzhľadom na nález meča spolu s bimetalickou dýkou je možné datovať exemplár z Dolných Vesteníc rámcovo do HaB2-začiatku HaB3.

Bimetalická dýka typu Gamów

Zo slovenského územia sú doteraz známe tri exempláre dýk tzv. trácko-kimerskeho horizontu. Prvým je starší nález fragmentu bimetalickej dýky s krížovou plnou liatou rukoväťou s fragmentom železnej čepele typu Golovjatino z Komárna-Brigetia (Eisner 1933, 164, 165; Podborský 1967, 204; 1970, 156, Abb. 26: 7). Jej pôvod je ale otázný. Z Malého Cetína pochádza bronzová dýka typu Gamów (Bátora 2001, 435-448, Abb. 2-4; 2006, 248-260, obr. 176), ktorá je z geografického hľadiska neďaleko od miesta nálezu nami publikovaného predmetu (obr. 2: 1, 2, 4; tab. I: 2; II: 2; IV: 1a, 1b). Navyše je aj typologicky veľmi blízka tvaru rukoväte a čepele. Na koreni čepele je „ricasso“. Patrí sem aj nedávno publikovaná železná dýka tohto typu, nájdená v oblasti Slovenskej brány, ktorá je zemepisne najbližším náleziskom k nami pertraktovanému exempláru (Čambal 2017, 349-355, obr. 2-4). Bimetalické dýky s prelamanou rukoväťou typ 1 s jednoradovou prelamanou rukoväťou (Reinhold 2007, 40, Abb. 17, Tafel 23: 1-7; Tafel 24: 1-5), resp. podľa triedenia S. L. Dudareva na základe nálezov z Kavkazu ide o typ III1 (Дыдаев 1999, 104). Zo stredo a východoeurópskej oblasti poznáme takmer identické nálezy v podobe bimetalických dýk z depotech z Gamowa (Müller-Karpe 1961) a zo Štramberka (Podborský 1967a; 1967b), ako aj z pohoria Matra (Kemenczei 2005, Taf. 48: G). Výskyt dýk s prelamanou rukoväťou typu Gamów v priestore Karpatskej kotliny v širších súvislostiach v ostatnom období komplexne vyhodnotili K. Metzner-Nebelsick (2002, 367-377) a T. Kemenczei (2005, 68, 69, Taf. 61: A). V prípade zbraní tohto typu ide o vplyvy z čiernogorovského (stepného) a novočerkaského (kaukazského) prostredia (Chochorowski 2014, 9, Ryc. 2). K najstarším patria celobronzové exempláre typu Gamów-Pjatigorsk resp. Kabardino-Pjatigorský typ. Bimetalické dýky viacerých typov s prelamanými rukoväťami sú mladšie, patriace do 9. – 8. storočia pred Kr. (Metzner-Nebelsick 2002, 373). Podobne ich do začiatku neskorej doby bronzovej datuje aj T. Kemenczei (2005, 68, 69). G. Kossack ich datuje do 9. stor. pred Kr., v každom prípade sú však podľa neho staršie ako 8. stor. pred Kr. (Kossack 1980, 112, 133). Typologicky sú najbližšie k severzápadokavkazským exemplárom, spadajúcich do oblasti medzi Kubanou a východným Čečenskom (Reinhold 2007, 40), patriace do novočerkaského kultúrneho komplexu, synchronizovateľného s obdobím stupňov HaB2 až začiatok HaB3 (Иванчик 2001, 125).

Ohľadom nálezov a predovšetkým datovania dýk typu Gamów existuje značná polemika. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že patria v rámci Karpatskej kotliny do stupňa HaB2-HaB3 t. j. do 2. polovice 9. až 1. polovice 8. storočia pred Kr. (Chochorowski 1993, 122; 2014, 9; Kemenczei 1984, 95; 2005, 68, 69; Metzner-Nebelsick 2002, 373). V rámci strednej Európy sa ich výskyt nápadne koncentruje na území severného Maďarska, západného Slovenska, severnej Moravy a južného

Poľska. Otázkou naďalej ostáva ich proveniencia, či ide skutočne vo všetkých prípadoch o importy z oblasti Kavkazu alebo boli niektoré exempláre vrátane súčastí postrojov a nakončí miestnej, t.j. vnútrokarpatskej proveniencie.

Súčasti pošvy dýky

Z nálezov v Dolných Vesteniciach sa vynímajú dve bronzové súčasti pošvy dýky. Ide o bronzové prelamované plutvovité nákončie a taktiež prelamované závesné pútko pošvy dýky. Podľa dostupných informácií boli pri náleze in situ nasadené na železnej čepeli dýky typu Gamów (obr. 2: 4). Vzhľadom na skutočnosť, že obe súčasti pošvy dýky boli nájdené spolu s ňou a že farba patiny na oboch predmetoch je rovnaká, naznačuje ich rovnaké datovanie.

Závesné pútko pošvy

V Karpatskej kotline je nateraz unikátnym a ojedinelým nálezom závesné bronzové prelamované pútko pošvy dýky (obr. 2: 8, 9; tab. I: 3; II: 3; V: 1a, 1b), ktoré bolo pôvodne umiestnené v hornej časti pošvy z organického materiálu, pod jej ústím (obr. 2: 4). Jediný aj keď tvarovo odlišný, ale funkčne identický nález pochádza z Leibnitzu a je štvorcového tvaru, prelamovaný do tvaru X (*Podborský 1970*, Abb. 26: 1; *Chochorowski 1993*, Abb. 13: 4). Nález v súčasnosti nemá funkčné analógie ani v Kaukazskej oblasti.

Plutvovité nákončie

Z Karpatskej kotliny a stredodunajskej oblasti pochádza niekoľko nálezov bronzových plutvovitých nákončích z pošiev, ktoré komplexne zosumarizoval a vyhodnotil T. Kemenczei (2005). Z územia Maďarska však poznáme tvarovo a typovo odlišné nákončie z Kakasdu, Biharugra a z Dunakömlödu (*Kemenczei 2005*, Taf. 3: C1; Taf. 14: 47, 48; Taf. 20: 14, 15). Tvarovo podobné nákončie tomu z Dolných Vestenic (obr. 2: 4, 5-7, tab. I: 4; II: 4, V: 2a, 2b) zo stredo európskej oblasti sú predovšetkým liate a bez prelamovania. Z územia Moravy pochádza jeden exemplár z už zmieňovaného hrobu 169 z Brna-Obřan (*Stegmann-Rajtár 1992*, Taf. 2: 6), ako aj nový nález z Ivanovic na Hané, poloha 7 (*Parma a kol. 2017*, 74, 79, obr. 4.18: 23). Tie patria do materiálnej náplne Černogorovky do 10. – 8. stor. pred Kr. (*Kossack 1980*, 112, Abb. 1: 2). V zásade sa tento typ nákončích, aj keď v prevedení bez prelamovania a s plnými stenami, vyskytuje v sprievode dýk kabsardino-pjatigorského typu, t.j. dýk typu I resp. III1 (*Reinhold 2007*, 43, Taf. 23: 2, 3, 4; Taf. 24: 1; Taf. 37: 1-4). Je ich možné rámcovo datovať do HaB2-3.

Hroty kopijí

Z nami vyhodnocovanej oblasti pochádzajú aj dva nálezy masívnych železných hrotov kopijí, ktoré majú listy typicky perforované kruhovými otvormi. Takýto hrot sa našiel v riečisku Váhu v Šali (*Studeníková 1987*, 211-213, obr. 1). Podobný exemplár pochádza z depotu, nájdenom na vrchu Čvirigovec pri Trenčianskych Tepliciach (*Čambal 2015*, obr. 2: 6a, 6b). Analogický sa našiel v hrobe 169 v Brne-Obřanoch (*Stegmann-Rajtár 1986*, Taf. 3). Železné hroty kopijí s otvormi v spodnej časti listu sa v Európe geograficky prekrývajú s rozšírením predmetov tzv. kimmerského typu. Zaujímavé je, že tento typ kopije sa nevyskytuje vo východnej Európe a Pričiernomorí (*Мелюкова 1989*, 10 nn.), t. j. v pôvodných sídelných priestoroch Kimmérov, resp. predskýtskych kultúr stepí severného Pričiernomorja. Pomerne bežne sa vyskytujú v stredodunajskom priestore (*Bukowski 1976*, 74-76; *Тереножкин 1976*, 143, 144) a v juhovýchodnej Európe (*Stegmann-Rajtár 1986*, Taf. 5). Ostatné typy kimmerských bronzových výrobkov sú vo vyššie spomenutých oblastiach rovnaké alebo aspoň podobné s tými, ktoré sa vyskytujú v stredodunajskom priestore (*Studeníková 1987*, 212). Ich datovanie spadá na záver neskorej doby bronzovej do „trácko-kimmerského“ horizontu stupňa HaB2 – HaB3.

Záver

Okrem lokalít s nálezmi zbraní poznáme ďalšie náleziská z územia Slovenska, spájané s horizontom tzv. kimérskeho bronzov. Tie sa do istej miery prekrývajú s oblasťou západného rozšírenia a výskytu nálezov skupiny Mezöcsát (*Romsauer 1999*, 167-174, Abb. 1). Podľa doterajších nálezísk a poznatkov môžeme konštatovať, že sa nálezy a zbrane z tohto horizontu koncentrujú v priestore západného Slovenska, v kontaktnej zóne medzi podolskou a lužickou kultúrou (obr. 1A, 1B), t. j. na rozhraní roviny a kopcovitého terénu (dýky: Malý Cetín, Dolné Vestenice, priestor Slovenskej brány). Ide o lokality a nálezy, ktoré ležia v trase dôležitých priesmykov a priechodov kopcovitým terénom na Hornej Nitre a strednom Považí cez Považský Inovec, Strážovské vrchy a Biele Karpaty. Doteraz známa koncentrácia nálezov tohto typu na relatívne malom geografickom priestore môže naznačovať trasy pohybu obyvateľstva, resp. snád nomádskych jazdeckých skupín smerom na Moravu? Nápadný je výskyt kimérskeho bronzov práve v priestore prechodov na strednú Moravu, odkiaľ je známych niekoľko nálezov s predmetmi tohto typu (*Podborský 1967a*, 202-204; *1967b*, 38-47; *1970*, 153-163; *Stegmann-Rajtár 1986*, 211-219; *Parma a kol. 2017*). Patrí sem aj hrob zo Senice (*Dušek 1962*, *1979*; *Studeníková 2007*, 371-394) a nálezy z Prašňáka. Depoty predmetov sú známe z Trenčianskych Teplíc-Čvirigovca (*Čambal 2015*, 221 nn., obr. 2) a zo Santovky (*Nevizánsky 1985*, 601-606). Zo Šale pochádza hrot kopije s otvormi na liste (*Studeníková 1987*, 211-213), taktiež aj z Trenčianskych Teplíc, z kopca Čvirigovec (*Čambal 2015*, 215, obr. 2: 6a, 6b).

Unikátny súbor predmetov z katastra Dolných Vesteníc predstavuje pravdepodobne výzbroj jedného bojovníka. Vzhľadom na neznáme nálezové okolnosti bez kontextu nie je možné depot presnejšie vyhodnotiť. V každom prípade ide o zaujímavý nález, ktorý dopĺňa oblasť výskytu tzv. tráko-kimérskeho zbraní v priestore strednej Európy v období HaB2-HaB3. Otázkou ostáva, či pôvod predmetov súvisí priamo s oblasťou Kaukazu, alebo ide o predmety, vyhotovené v juho resp. stredoeurópskej, prípadne vnútrokarpatskej oblasti neskorej doby bronzovej.

Mgr. Radoslav Čambal, PhD.

SNM-Archeologické múzeum Bratislava, Žižkova 12, P.O.BOX 13, 81006 Bratislava, SK

radoslav.cambal@snm.sk, radocambal@centrum.sk

SKRATKY ČASOPISOV A PERIODÍK ABKÜRZUNGEN VON ZEITSCHRIFTEN UND PERIODIKA

- Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest
 Acta Mus. Napocensis = Acta Musei Napocensis. Cluj
 Acta Praehist. et Arch. = Acta Praehistorica et Archeologica. Berlin
 AlbaReg = Alba Regia. Annales musei Stephani Regis. Székesfehérvár
 Altschlesien = Altschlesien. Mitteilungen des Schlesischen Altertumsvereins. Breslau
 AnnNMWien = Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien. Wien
 Anodos = Anodos. Studies of the ancient World. Trnava.
 ANTAEUS = ANTAEUS. Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Budapest
 AMAF = Archaeologia Medii Aevi Finlandiae. Turku
 Arh. Vestnik = Arheološki Vestnik. Ljubljana
 Arch. Österreichs = Archäologie Österreichs. Wien
 Arch. Ért. = Archaeologiai Értesítő. Budapest
 Arch. Austriaca = Archaeologia Austriaca. Beiträge zur Paläoanthropologie, Ur- und Frühgeschichte Österreichs. Wien
 Arch. Hist. = Archaeologia Historica. Brno
 Arch. Korrb. = Archäologisches Korrespondenzblatt. Urgeschichte, Römerzeit, Frühmittelalter. Mainz am Rhein
 Arch. Rozhledy = Archeologické Rozhledy. Praha
 Arch. Střední Čechy = Archeologie ve středních Čechách. Praha
 ARS = ARS. Bratislava
 ASM = Archeologické studijní materiály. Praha
 AVANS = Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku. Nitra
 AZČ = Archeologie západních Čech. Plzeň
 Balneol. Sprav. = Balneologický spravodajca. Piešťany
 BAR. = British Archaeological reports. Oxford
 Ber. RGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt am Mainz
 BpR = Budapesti Regisegei. Budapest
 Carnuntum Jahrb. = Carnuntum Jahrbuch. Wien
 Commun. Arch. Hungariae = Communicationes Archaeologicae Hungariae. Budapest
 Časopis Moravského Mus. = Časopis Moravského Musea v Brně. Brno
 Denarius = Denarius. Bratislava
 Études celtiques = Études celtiques. Paris
 Eurasia Antiqua = Eurasia Antiqua: Zeitschrift fuer die Archaologie Eurasiens. Mainz
 FasArchHist = Fasciculi Archaeologiae Historicae. Warszawa
 Folia Arch. = Folia Archaeologica. Annales Musei Nationalis Hungarici. Budapest
 Fol. Num. = Folia Numismatica. Brno
 FStud = Frühmittelalterliche Studien. Berlin – New York
 Fundber. Österreich = Fundberichte aus Österreich. Wien
 Germania = Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Mainz
 Godišnjak Sarajevo = Godišnjak. Centar za balkanološka ispitivanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Sarajevo
 Hist. Čas. = Historický časopis. Bratislava
 Hist. Zbor. MS = Historický zborník Matice Slovenskej. Martin
 Chrudimský vlastivědný sborník = Chrudimský vlastivědný sborník. Chrudim
 Jahrb. RGZM = Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums. Mainz
 Koroze a ochrana materiálu = Koroze a ochrana materiálu. Bulletin AKI. Praha
 Krásy Slov. = Krásy Slovenska. Bratislava
 Mat. i Spraw. = Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. Rzeszów

Mitt. Arch. Inst. Ungar. Akad. = Mitteilungen des Archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Budapest

Mitt. Österr. Num. Ges. = Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft. Wien

Monument revue = Monument revue. Časopis na propagáciu vedeckého poznávania pamiatkového fondu Slovenska. Bratislava

Monumentorum tutela = Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok. Bratislava

Musaica Archeologica = Musaica Archeologica. Bratislava

Národná osveta = Národná osveta. Mesačník pre rozvoj miestnej kultúry a záujmovej tvorivosti. Bratislava

NKBud = Numizmatikai Közlöny. Budapest

Num. Časopis = Numizmatický časopis. Praha

Num. Listy = Numismatické listy Numismatické společnosti Československé v Praze. Praha

NumSb = Numizmatický sborník. Praha

NumZ = Numismatische Zeitschrift. Wien

Paleobiology = Paleobiology. Cambridge

Pam. Arch. = Památky Archeologické. Praha

Pam. Múz. = Pamiatky a múzeá. Revue pre kultúrne dedičstvo. Bratislava

Pam. Prír. = Pamiatky a príroda. Metodicko-odborný a informačný časopis. Bratislava

PBF = Prähistorische Bronzefunde. München/Stuttgart

Præhist. = Præhistorica. Praha

Præhist. Zeitschr. = Præhistorische Zeitschrift. Berlin

Pravěk N. Ř. = Pravěk. Nová Řada. Sborník příspěvků moravských a slezských archeologů. Brno

Röm.-Germ. Forsch. = Römisch-Germanische Forschungen. Darmstadt

Sbor. MSS = Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Martin

Sborník Narod. Mus. Praha = Sborník Národního musea v Praze. Praha

Sborník Prací Fil. Fak. Brno = Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. Brno

Situla = Situla. Razprave Narodnega Muzeja v Ljubljani. Ljubljana

Slov. Arch. = Slovenská archeológia. Časopis Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre. Nitra

Slov. Num. = Slovenská numizmatika. Nitra.

Slovácko = Slovácko. Národopisný sborník pro Moravskoslezské pomezí. Uherské Hradiště

Stud. Arch. Ústavu ČSAV = Studie Archeologického Ústavu ČSAV. Brno

Studia Arch. slov. mediavalia = Studia archeologia Slovaca medievalia. Bratislava

Studia Hercynia = Studia Hercynia. Journal of the Institute of Classical Archaeology. Praha

Studia Historica Nitriensia = Studia Historica Nitriensia. Nitra

Sudeta = Sudeta. Zeitschrift für Vor- und Frühgeschichte. Reichenberg

Svet Vedy = Svet vedy. Populárno-vedecký mesačník. Bratislava

Štud. Zvesti AÚ SAV = Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej Akadémie vied. Nitra

UPA = Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Bonn

Vjesnik Arh. Muz. Zagreb = Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu. Zagreb

Vlast. Čas. = Vlastivedný časopis. Revue kultúrneho dedičstva Slovenska. Bratislava

VPS = Vznik a počátky Slovanů. Praha

VZP = Vlastivedný zborník Považia. Martin

Wiener Præhist. Zeitschr. = Wiener Præhistorische Zeitschrift. Wien

Zalai Múz. = Zalai Múzeum. Zalaegerszeg

Zbor. SNM. Arch. = Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia. Bratislava

Zbor. SNM. Hist. = Zborník Slovenského národného múzea. História. Bratislava

ZČSSA = Zprávy Československé společnosti archeologické při Československé akademii věd. Praha